

ԻՍԶՄԱԿ

Գրուածքներ ազգային պատմութենէ

Ա. Կ. Ա. Մ. Ա. Յ. ՈՂԻՐԸ

Գանձիրէի Նսարամիմ

Թ.

«Ո՛վ իմ հեռաւոր, իմ փոքրիկ եղբայր,
Ո՛վ անջատուած մասն իմին էութեան.

Քան ըզքեզ քաղցրիկ ինչ ունի աշխարհ.

Դուն ես արցունքիս յաւէժ տաարկայն:

Ո՛ւր յայ թերհաւատ մ'այն գողտրիկ սիրոյն

Ձոր ծընունդն ինքնին մարդու ծոց զըրաւ.

Ջահ մ'է գեղանի.

Վե՛հ խոստում՝ ունի

Բնութիւնն իրեն գրաւ:

Երկիրս ալ — ինչպէս միջոցն՝ Աստուծով —
Դատարկ մ'է որ մէկ էակով կ'լեցուի.
Երկրագունտն ինձի անապատ մ'է ցուրտ,
Ձի հեռի ես դուն, էակ սիրելի:
Ահ, ո՛ր է պատճառն, աղբիւրն իմ սիրոյն.
Թէ այն՝ որ Եսիս տարբեր թիւն ես լոկ,
Ինչո՞նք ես մար Թաղծութեամբ տանջուիմ
Ձուարթ իմ անձիս համար եւ անհոգ:
Գու արտասուքներ, վըշտերդ բոլոր
Ինձ ուղարկելու չունին մէկ հընար.
Ո՛վ կ'ըսէ թէ սէրն անձէն կը ծագի.
Ինչ բաղդ, ո՛հ, տանջուիլ քու տեղ քեզ հա.
Գանի՛ գիշերներ քու յիշատակով (մար,
Արցունք բարձիս վրայ ընկան տրեւաբար.
Մուրճն ու լրոտութիւն եղան անոնց քող,
Ո՛վ իմ հեռուոր, իմ փոքրիկ եղբայր,
Ո՛րքան սիրելի՛ բարիքն է քու վրադ,
Յաւն՝ անձիդ վըրայ՝ ո՛րքան սրտայոյզ.
Այս կը քողարկէ արեւն՝ երբ մըտէս
Երջանկութեանդ վրայ կ'անցնի տարակոյս:
Դուն իմ էութեան կըրկնուսն ես ու զոյգ.
Քեզ հայելոյն մէջ անձիս՝ կը ճանչնամ.
Տեղով լոկ տարբեր՝ իմ վիշտն, իմ հաճոյք
Կը ծաղկին հեռուն՝ հոգւոյդ հովտի վրան,
Աշխարհը բոլոր թող զիս մոռացած
Քեզ ընծայեն սէր, նայուածք ու զգուանք.
Թէ զօտանքի մէջ յիշեմ քեզ յանկարծ՝
Կը խղդղին արցունք հընուանացրս վանգ.
Նըզովուի՛ այն մարդ որ քեզ տըխրութեան
Իոպէ մը տըլաւ իրեն կենաց մէջ.
Ով վէրք մը բացաւ քու սրտիդ վըրան,
Եւ կամ քու արցունքն անտարբեր դիտեց.
Անձինքս վըրայ եւ կամ իմ կեանքին
Ո՛հ, չըկսայ մի բան քեզ նախանձելի.
Թէ երջանկութեանդ պայմանն են ու գին
Թող անգութ՝ ըսեն « ձիաս բարով » ինձի:
Երբոր նըշմարեմ հընշտակիկ մ'օտար,
Երբ լսեմ. « իմին եղբայրս է փոքրիկ »,
Կըզուանքով նայիմ ես անծանօթին
Իրեւ քու նախկին պատկերիդ գողտրիկ,
Ամէն իրի խոր՝ այլ մանուանդ սիրոյ,
Ճըշմարտութիւն միշտ փրնտոսն մարդիկներ
Հիմն է, իսկութիւն ամէն վայելքի.
Իրմով կը ստանան յարգ նաեւ սրտեր,
Այլ բընազգն անոյշ եւ աջնւական
Որ ընտանիքի հուրն է սրբապառ

կարող է երբէք կեղծել, շիջանիլ՝
Ո՛վ իմ հեռուոր, իմ փոքրիկ եղբայր,
Ե՛րբ վըտանգներէ տեսնեմ քեզ ազատ,
Աչքերս ըստուգեն թէ էսս դուն Թըշուա.
Տեսնեմ զըրկիս մէջ արտասուելիղ լուս՝
Ո՛չ եւս հեռուոր՝ իմ փոքրիկ եղբայր »:

Ժ.

Այսպէս Անդրոնիկ վերաւոր հոգին
Կը հեծէ անգութ միայնութեան մէջ.
Իր հըրճուանքներու աւերակի վրան
Կու լայ հովուական սրինգի մ'եկեւէջ,
Ձի կէս տարւոյն մէջ յորում իր եղբայր
Կըռուի ներկելով ուղմի ծովն արեամբ,
Արցունեաց մէջէն եւ իրեն սըրտին
Ո՛րքան դէպք անցան սըզով տըրտմութեամբ,
Փայլովն արտաքին, նենգութեամբ ցած
Հըռչակուած է վարդ մէջ ֆիւզանդիոնի.
Սաղայէլն է նա՝ մարդու մէջ բնակած.
Գազան մ'որ միայն գառազիդ չունի:
Քան զինք մեծերուն ըստրուկ շողորճութ
Փոքրագոյններու բընաւորը ցուրտ՝
Էութեամբ տրեւր, խրոխտ երեւոյթով՝
Սիրէ զինք արքայն, կ'ատէ ժողովուրդ:
Կեղեքէ գիւղեր, քաղաքներ ողջոյն
Կընքելով ոճիրն արքունի անուամբ.
Անոնց կը թողու զոյգ պայման կեանքի.
Ըլլալ կամ ըստրուկ եւ կամ ապըստամբ,
Կալուածատէր մ'է որ գանձեր դիգէ
Խըլելով այլոց պըտուղ ջըրտնաջան.
Ճըգնի՛ նոյն դրուիթեամբ՝ զոհերով այլոց
Ձեռք բերել նաեւ փառքը լաւութեան:
Անսանձ օրէնքէ՛ դիւրագոյն ճամբով՝
Վրէժխընդիր կ'ուզէ կարծուիլ օրինաց.
Ձայն անարգողին դէմ բողբոջել միշտ
Գործի տեղ իր ձայնն անոր ընծայած:
Իր իրաւունքն է օրէնքն անարգել:
Նախանձոտ՝ իր պէս գործիքն ատէ նա.
Իր ոճիրներուն յայնժամ խըղճահար
Երբ զայն ուրիշի մը վըրայ տեսնայ:
Մարդ մ'է զըզուելի եւ անսիրտ իշխան.
Կ'ատուի Անդրոնիկէ՛ն՝ գերդ լոյսէն գիշեր.
Տիգմըն է անոր ճանապարհի վրան.
Բարութեան քով՝ մութ չարութեան պատկեր
Գուշակէ նա թէ իր փառքի ճամբան

Պիտ' փակուել թէ զան հլլէ Անդրոնիկ.
Ուստի կը փորձէ կազմել բանակ, դաւ
Որ թագէն զըրէկ կայսեր անդրանիկ.
Ջի նա վընճած է որ երբ հլլէ զան
Չափէ ամէն ոք աղքատին կըշոտի.
Ջի պէտք է դատէ կայսր ամէն իշխան՝
Անոր հըպատակ ամբոխին ձայնով.
Ու կը ջանայ Վարդ՝ որ եթէ զանէն
Ջըրկելու փորձերն անցնին անյաջող
Դառնացնէ գոնէ կեանքն Անդրոնիկի
Եղբայրն ընելով նախանձորդ, ոսոխ:
Կը ջանայ խըլել իրմէն մանաւանդ
Իրենէն՝ դըշխոյ ընտրուած ազգին.
Կը մղէ մահու չափ կըռիւ՝ դաւադիր
Իր երջանկութեան դէմ և իր փառքին.
Եւ երկու սըրտէն այնքան կ'ըրբորքի
Եւ այնքան յառաջ մըրդուի քէնն ու հեռ,
Որ թուի մէկուն մահն անխուսափելի.
Արիւնհեղութեան կը զըծուի պատկեր:
Ի զուր հաշտութեան կ'ընեն ամէնք փորձ.
Վընճէ Անդրոնիկ իր դաւակցաց հետ
Մայիսի մի օր, խոր գիշերուան մէջ
Ըսպանեցու Վարդ, հրէշ մ'ընել անհետ:
Ժամատեղն իրենց անտառն արբուի՝
Որ Ս. Սոփիայի կողքին կ'ուռնանայ.
Վարդ պիտ' խղիւղոյն երբ իշխանուէոյն
Պալատին մօտէն անցնելու գայ նա:

ԺԱ.

Երեսուցէ շինուած ամպի մը նըման —
Միրամարգ երկնի, թընդող ծաղկաման
Փոքրիկ ծիածան որ հողմով գայ ման,
Թեւատը կըղզի լըծի ու ամնասման,
Պատափայլին տուփ՝ ուր գոհարն է ցօղ
Գոյնի փերեզակ երգելով շըրջող
Որ վաճառէ քօղ
Բեհեզ ոսկեշող
Լերան զարդարուող,
Որ մըտածումէ մըրուած անձնապաշտ
Վերջապային մէջ կը նետէ ինքզինք
Այլ ո՞վ հրաշք — անծախ կը կտորէ՝ երկինք,
Մարմարային մէջ ուր կ'ապրին միաբան,
Յատակ ունեցող երկընքի մը վրան
Ջուրն ու կրակ՝ ոսոխք հաշտուած և հեզ՝
Լողայ լուսնի նման նաւակ մը բեհեզ.

Կարաւող ալեաց մըրմունջէն պատուեր
Մէջն ունենալով քաղցրագոյն երգեր
Մինչ հեռուէն զանգեր կը կարդան հրաւէր
Երկինք նայելու՝ նիւթը սին թողած, —
Մինչդեռ բնութիւն կարմրի ամօթխած
Իր զըղձման արցունք ցօղ տալով դաշտաց, —
Գոյնեւու մէջ նուրբ հեշտօրէն կ'լողայ.
Բարձեւու վըրան ընկողմնած Ռիթա
Իրր երագի մէջ մեղուօրէն կ'երթայ
Նայուածքն ուղղելով փոքր որդւոց զուգին
Չոր հոն տեսնեն դեռ բիբը յիշատակին:
Հոն նըլազածուք ծայրը մատներուն
Լարերու վըրայ շարժեն թըրթըռուն
Իրբեւ քերովքէք ծովու մ'երկնագոյն,
Իրբեւ ոգինք որ ջուրէն ծընած
Առկախ անդունդին միջեւ և ալեաց
Հիւսած վարսերէն քննար նուաղկոտ՝
Կ'երգեն լուռ պահուն աշխարհ մ'անտառնօթ:
Սիրտը մայրական տրիւրասոյգ հիմակ
Կը մոռնայ քաղաքն որուն տներն համակ
Կը փախչին հեռուն՝ գերդ պարտուած բանակ
Եւ կամ կըղզինքն որ զգեստով կապոյտ
Իր իշխանուէրք յարգանքի մէջ փոյթ
Նազելով, թողած ըզգեստները հին՝
Ընդառաջ կ'ելլեն իրենց դըշխոյին:

ԺԲ.

Այլ ո՞վ է այս ծերն ափունքին վըրայ.
Է անձնաւորեալ Չմոք կարծես նա.
Ուրուական մըն է, մարգարէ մ'է դա:
Աւիքն որ կ'իջնան ջըրվէժի մը նման
Հովուական ու շէկ ըզգեստի վըրան —
Մարտըող մարմնոյն ծածկոյթը միակ —
Գոտի՞ն՝ ծայրակախ չըւան մը ճերմակ
Դահիճը մարմնոյն, պատժող խարազան,
Իր անգարդ փառքի նիշը սըրբազան,
Գըլուխն որ կ'ելլէ իր շէկ վեղարէն
Ինչպէս ձիւնապատ լեռ մը՝ ամպերէն,
Փայտէ սանդալներն որ ճընչին տարերք
Ռոնները սարսուռն՝ թողով կիսամեկ,
Մագերն որ թըրթըռան ճակտի վրան անամոյ
Աչքը՝ սողորուած անօսը զմայլմամբ,
Որ երկինք նային ու մերթ սիրով վառ
Նային մահացուաց՝ եղբայրենք թշուառ,
Կերպարանքն ողջոյն խաղաղ ու ցընծուն՝

Ուր կը թափառի աննիւթ շող մ' օծում,
Ձինքը կ'երեւցնեն պատկեր հեզութեան,
Անշատ երեւոյթ մ'այս երկրի վրան՝
Հեռի աշխարհէ մ'իջած գերբնական.
Դեռ արքայութեան մըթնոլորտն հեշտին
Կ'ընկերէ իրեն մինչ խորը վրշտին.
Հեռնտակ մըն է նա՝ երկրնքէն գաղթած
Դիւթական ծաղիկ մ'հեռաւոր հովտաց,
Իր առջև՝ կարմրած խոհերն աշխարհիկ
Կը ցրուին զգալով որքան են փոքրիկ.
Բոկոտըն շրջի ու ցաւն ետեւէն,
Ուրախ գոհերով՝ գոհ տանջանքներէն.
Անհամարհանքն է և հակառակին
Ամրող մարդկութեան և իր տենչերուն.
Հաճոյն է իր վիշտ, ու վիշտը՝ հաճոյք.
Իրեն քաղցը է ստուեր ու լոյսը տաղտուկ.
Չոհն մէջ տեսնէ իր հրգօր հոգին
Յաղթական վայելք մ'որ կոյր աշխարհքին
Չբայտնեց երբէք գաղտնիքն անպատում.
Յուսին դէմ զրահուած՝ կ'ապրի անտըրտում:
Չայնին մէջ հանդարտ, որով բարբառի,
Չրկայ սիրտը, որ հեռուն կ'թափառի.
Մերթ իմանալով որ երկրի մէջ է
Եւ ոչ ամպերով՝ յանկարծ հառաչէ.
Պատմելով մարդկանց ինչ որ ինք տեսաւ
Վայրկեան մը առաջ՝ երկնից մէջ ամբասւ:
Իր ընտանիքն է մարդկութիւնն ողջոյն.
Հարտատին, տեսնկին կու տայ իր ողջոյն
Անունով « եղբօր ». ձեռքին մէջ ունի
Չամբիւղ մուրացուած խաղողներով լի.
Ճերմակ ու կարմիր սաթի նման սիրուն
Դեռ փաթթոցին մէջ նուրբ տերեւներուն,
Որոնցմէ թոյլերն եզերքէն կախուին
Մերծ օրօրուելով շունչին տակ հովին,
Խոտին պէս բուսած պարիսպներու վրան
Ճակտի վրայ ծրփող մագերու նման
Ճերմակ ու սեւակ, սաթի նման, սիրուն
Կը նային աղքատ մանկանց աչքերուն՝
Որոնք դիտելով ծերունին աշխոյժ
Շուրջը կողոպտեն ողկոյններն անոյշ,
Երբոր մտաքսեայ կ'եւլէ նաւակէն
Կայսրուհին որուն ցրանցը կ'հաւաքեն
Իրեն հետեւող կոյսեր ծաղկապսակ
Ծեր վեղարաւոր քայլերով երազ
Ընդառաջ կու գայ և բացած բազուկ՝
Կ'ընդունի զըշխոյն և իր արտասուք:

ԺԳ.

« Չեմ եկած, ո՛վ հայր, քեզ բերելու զրահ
Դիւցազնի սուսերդ քեզի յանձնելու.
Այլ ցաւ, ցաւ մ'անգութ ճընշէ սրբոյս վրայ
Իրեն երկաթի զանգուած մ'ահարկու:
Դաշոյնն որ մըխուած է խորը սրբոյս՝
Պիտ՝ ճեղքէ նաեւ հոգիդ պողպատէ.
Ռազմի մէջ է վեց ամաէ վեր որդիս՝
Ամաէ վեր՝ լուծիւն իր անուն կ'պատէ:
Անգութ կասկածներ սիրտըս կը մաշեն,
Եւ արտասուաց մէջ կը լուսնեմ գրչեր.
Ահա հէգ որդիս, հեղի իր սօրմէն
Արխնուայ ծովուն վրան է փրուուեր:
Այլ ճակատագիրն իմ ցաւս անյազ
Մեղքիս իմ անյայտ կու տայ նոր պատիժ.
Անդրոնի կեանքին համար կը դողամ
Ո՛հ, պիտ' կ'որսընցեն նաեւ միւս որդիս..
Ե՛կ, Հայր, երկնային քու նըշոյլը բեր
Անկետմութեանց մէջ արքունիքին.
Որտա՞ր արինած կու լայ կարեւրէր.
Չարտասուեմ մահն ալ իմ Անդրոնիկին », —
Արքունիքին մէջ ծեր վեղարաւոր
Մենեկի մը մէջ՝ Անդրոնիկին կ'ըսէ.
Նայէ՛, որդեակ իմ նայէ՛ այս խաչին.
Հաշտուէ՛, մոռցի՛ր, թընամուտդ ներէ ».
— Այ՛, Հայր. յետոյ զայրացած՝ մրտքէն.
Այ՛ պիտ' հաշտուի՛ երբ տեսնեմ զայն դիակ
Երբ արեամբն իրեն զովանայ իմ քէն,
Երբ անկից մընայ միայն յիշատակ:
Պատրւին մարդիկ ներած կ'արծեւով,
Եւ չարեաց պատկերքն եղծուած մրտքէն.
Փոքրը ցաւք յանկարծ դիզուին քովէ քով՝
Իրաւունք մը հին միասին կ'պահանջեն:
Թուամբն է որ կ'պատուի, հեղեղն է կ'իջնայ՝
Գլորելով հին ժայռն անդունդէ անդունդ.
Գըթմա՛մ ամենուն՝ ինձ լոկ անխնայ.
Վլէ՛ժի փոխէ, սիրտ, նախկին զըթութիւնդ:
Դաւաճան պատուոյս և երջանկութեանս
Պիտի խրոխտայ չարք բարւոյն յաղթած.
Վայրկեանը մեկնած չի՛ զար յաւիտեանս
Ո՛չ ալ վրէժը՝ զոր իր մէջն եմ ուխտած »:

ԺԴ.

Կէս գիշեր է. մութն անտառին վրայ

Տարածած է իր բառերներն ահեղ.
Անտառն հովերէն մըրսած՝ կը գողայ.
Սուրբը մերկացած, կը սպասեն այնտեղ,
Լուսինն այս պահուն կը դիտէ հեռուն
Թո՛հիական ծովու կապոյտին վըրայ
Յաղթական երամ՝ վասիլի նաւերուն՝
Որ ռազմի երգով դէպ յառաջ կու գայ:
Այլ չէ՛ պատանի ծովակալն այնտեղ.
Այսօր տօնն է հօր, օր մեծ արքունի.
Եւ զի իր մահուան շրջիլն սուտ լուրեր
Փութայ գալ միայնակ փոխել սուգ տօնի:
Անհամբեր իր մօր՝ եղբօր տեսութեան
Մահական պէս գողտրիկ՝ իր ծնողաց կարօտ,
Ձըկնորսի նաւով կը դիմէ ծովափ.
Որքան ուշ կը թուի վաղուան առաւօտ:
Ձըրահներուն տակ խըրոխտ ռազմիկի
Հրեշտակը կ'սպարի և նոյն սիրտ ընդոյշ.
Անակընկալով մ'անճառ հըրճուանքի
Տանի զինքն ընծայ՝ տօնին գեղանոյշ:
Այնքան հեռուոր երկիրէ եկած,
Ետ վըտանգներու յաղթելու ամբաւ,
Տանէն աղբիւրի հոսիլն իր դիմաց.
Ո՛վ կարող է ալ զըսպել իր ծարաւ:
Թուրքին վըրայէն ուր ճրգը մը փայլփլէր
Պահակը գոռաց դէպ եկող նաւակ.
Եւ պըղծնի զուռ բացուեցաւ միայն՝
Երբ յայտնեց վասիլի զինքն, իր նըպատակ:
Անըրոնիկ հեծած ձիուն վրայ ճերմակ
Կը սպասէ անցքին ոտիսին դաժան.
Մութ փողոցներէն գայ վասիլն հիմակ
Մըտածմամբ գողտրիկ ծնողքէն անբաժան:
Աըցունք մը թեթեւ աչքին վրայ կ'ըռայ.
Խորհի թէ ինչպէս պիտի յարձակի
Սիրելի եղբօրը լանջքին վըրայ.
Ո՛հ, կարծես արդէն իր հետ կը զըրկուի:
Ո՛վ տառապանքներ երկայն օրերու
Ինչպէս մէկ վայրկեան ըզձեզ կը քաւէ.
Եւ ինչպէս կ'աւրէ արտասուք մ'ուրախ
Ինչ որ սըրտի վրայ կ'իշտը գըրեր է:
Անըրոնիկ հեծած ձիուն վրայ ճերմակ
Կը սպասէ իրեն ոտիսին դաժան.
Ձուհի կ'ուզէ զայն իր եղբօր հիմակ՝
Որ մնան սըրտերնին անխէթ, անբաժան,
Ստնածայն լըսուի հեռուէն ահա ...
« Ինքն է, տէ, ինքն է. օ՛ն պատրաստ եղէք.
Հարուածնիդ անվըճալ. կըրկնեցէք անխնայ.

Անըզգամն ողջ անգամ չըմբնայ »:
Մութին մէջ յանկարծ կը շողշղան սուրբը.
Քայլեր կը լըռեն. հընչէ լուկ հարուած.
Կըրկնըլին ամէն կողմէն դաշոյններ.
Կը զլորի վասիլ արեան մէջ փրոտուած:
« Զարկէք ». ծանօթ ձայն, վասիլ սիրելի.
« Եղբայր » կ'հառաչէ ու կ'իյնայ գետին.
Հո՛ն խնկարդոյս կ'վազէ Անըրոնիկ. —
Մարած են արդէն բիրբեր հրեշտակիս:
Անգութ է մեռնիլ դեռ հազիւ ծաղկած
Այլ ո՛րքան մեռնիլ եղբօր մը ձեռքէն.
Վայրկեան մը միայն՝ վայրկեան մը զարթնէր
Պատասխան մը միայն ո՛հ լըսէր իրմէն:
Որքան յուսահատ, բարձր ըլլան ողբեր,
Զի զարթնուր մեռեալն ալ ետ չի դառնար.
Տեանէ Անըրոնիկ վասիլն որ մեկնի
Չայնով զըտառուէ կըրկնելով « Եղբայր »:
Մըտքին « մէջ պատկերն ահեղ կրկնուի.
Սիրտը կը խայթէ դաշոյնն անխնայ.
Եւ ըսպէն, ըսպէն այն զարհուրելի
Իր հողիին մէջ կը յաւէժանայ,
Բայց արդէն յուսով աւետեաց վարձքին
Պալատն են հասեր ձըկնորսն և պահակ.
Քաղաքին մէջ լուրն արդէն կ'ընթանայ.
Ու կը պատրաստուի վաղուան յաղթանակ:
Շըրջի պալատին մէջ լուրը զըւարթ
Թէ ահա կու գայ վասիլն արքունիք.
Իր պապ, կայսրուհին, ծեր վեղարաւոր,
Ընդառաջ կ'երթան որդւոյն երջանիկ.
Կ'ըսեն. « Ո՛վ դըշտոյ, ո՛ր են կասկածներդ,
Ո՛ր հին արցունքերդ ի զուր տեղ թափուած
Երբ երկիւղի մէջ սիրտըզ կը տեսնէր
Որդիդ, արիւնջուայ, ծովու վրան ընկած,
Ո՛հ բաղդն այնքան չէ անգութ, նենգաւոր
Որչափ կը կարծէ յոյսն հեգեղող հոգին.
Տես. ոտիներու բազուկները բիրբ
Զէին զինուած քու որդւոյդ դէմ անգին:
Եւ յիշէս տրիտուր օրը բաժանման
Երբ զինք տեսնելու այլ եւս յուսահատ,
Կախուած իր լանջքէն՝ ցաւով անառձման՝
Աշխարհ կարծէիք շուրջըդ անապատ:
Սիրտըդ պատրաստէ՛ տեսնելու որդիդ.
Թող քեզ չըցնցէ տեսն յանկարծական
Մի՛ գուցէ կաթուած դառնայ քեզ հըրճուանք
Ցաւով վերջանայ օրը խընդութեան »:
Ձահերով ահա կ'երթան ընդառաջ.

Բատուրաց մէջէն մայր եկեղեցին վեհ զբմբէթներով զոր պարսկէ խաչ՝ կ'իւլէ, ուրուանման, յատողազարդ երկին։ Այլ վայրկեան անեղ, անեղ տեսարան Որ յանկարծ բացուի հոն իրենց աչքին. վասիլ ընկած է իր արեան մէջտեղ. Արցունքներուն տակ հէգ Անդրոնիկին։ Հոն Միքայէլ կայսր իր պապն աւելոր Հարուածով անտես կ'ընկնայ կը մեռնի. Եւ իր սիրտն անոյժ՝ այդ տեսլեան առջեւ ցնցուած՝ տրոփելէ իսկոյն կը կանգնի։ Ռիթա զըլուած բազուկներու մէջ Տարտամ նըշաններ կու տայ լոկ կեանքի. Խեղաբոր հիշով բացուին իր շրթները. Աչքերն հեղեղով՝ անբոյժ արցունքի։ Եղբորը սրբտէն քաշէ Անդրոնիկ Դաշոյնն ու կ'ուզէ իր սիրտը մըխել. Այլ բռնած բազկէն՝ կ'ըսեն ավանջին. « Զի՛ բաւեր եղբայրդ ու պապդ ըսպաննել. Խնայէ՛ ոչ քեզի այլ մօրըդ կեանքին »... Յաղթանակն առնուին կը փոխուի թաղման. կ'անիծեն ամէնը հրէշն աննրժամ. Որ բացաւ իրեն եղբոր գերեզման. Չբոյցներ պատմեն լացող քաղաքին Թէ ինչպէս նախանձ, կասկած մղեցին Անդրոնիկ հոգին՝ Այլ ոճի մ'ընել իրեն գահու գին։ Դանիկն ու տարափ տեղան իր զըլխուն Կոր հարուածը սրտին վրայ որ ճեղքուի Հայրը թագազուրկ կը հըռչակէ գինը. իրենէ կ'մերթէ ձեռքն ոճրագործի. Ծեր վեղարաւորն իրեն կը սպառնայ (Զի՛ նա ոչ ոք է բայց Հայոց արքայ է Հեթում ինքնին, է Ռիթայի հայր) Որ մերթ վանական ու մերթ զօրավար կ'ապրի տուած հրաժեշտ թափն վեհափառ) Ծեր վեղարաւորն իրեն կը սպառնայ Անձամբ մըխել սուրն իր կուրծք եթէ նա Գահու տնչերով անցնի Կիլիկիա։ Այլ ահա հեռուէն հասնին երգը տրիսուր. Ո՛հ, իր եղբայրն է, կ'տանին գերեզման. Թափորին զըլուի ծեր վեղարաւոր Հոն կ'առաջնորդէ լացող բազմութեան։ Այսպէս կը տրեմ Անդրոնիկի շուրջ Միայնութիւն ցուրտ, անեղ, անթերի. Չըկայ մի նայուածք — և ոչ իսկ եղբոր —

Որ ուզէ գիտնալ գաղտնիքն իր ցաւի։ Չըրկուած պատիւէ, սէրէ, զօրովէ, Յաւն քարացած՝ կ'ապրի իրը արձան. կատարեալ է, գէթ թըշուառութեան մէջ. վայելք ունի նա. գէթ միայնութեան. « Տըխուր հմ. և ինձ ոչ ոք երկրի վրան կ'ուզէ մայրական նայուածք մը գոնէ. Ատողազարդ երկինք մուկիդ մէջ միայն Տըրտմութիւնս իրեն ընկեր կը զրտնէ։ Ծովը միշտ փընտոնել կամ անտառի շուք Ընկղմիլ իր մէջ արեքցմամբ անճառ, Միայնութեան մէջ ծածկել արտասուք՝ ինչ մեծ է, երկինք գոյութեանս պատճառ։ Քեզ ուրեմն, ո՛վ սիրտ, իրբու նըպատակ Տըրուեցաւ երկայն լըլկող հոգեվարք. Եւ սըրտերուն մէջ քեզ համար մինակ Բան մը լաւագոյն չըզբտաւ աշխարհը։ Կը տրեմ չարիք տիեզերքի վրայ. Այլ ո՛հ, վիշտին բով ո՛րքան փոքր է ինք. Հաւասար ցաւեր են հոգւոյն համար Չարիքն որ ունինք, բարիք՝ զոր չունինք։ Այսպէս անգթօրէն կը դաւաճանէ իրն՝ որ պիտ' ըլլար աղբիւր ժըպիտի. Բաղդն երջանկութեան տուաւ ինձ երեւոյթ Որ չըհանդիպին ցաւերը՝ գութի։ Այլ ահա տակաւ ինձ կը քաղցրանայ Անոյս միայնութիւնն ու կեանք հառաչի. Հըրճուանքի յատակ միշտ թախիծ մը կայ. Թըշուառութեան խոր վայելք կը թաքչի »։ Գիշեր. լուսին տակ՝ միայնակ՝ Անդրոնիկ կը թերթէ տըխուր գիրքն Հըրճուանքներուն Գիրքն Հըրճուանքներուն՝ ուր ամէն քայլին Եղբոր սիրելի կը տեսնէ անուն. Յետոյ ցաւերու գիրք մեղամաղձիկ Որուն սեմին վրայ դրոշմած էր. Ներէ. Ո՛րքան արդ և թուին իրեն գեղեցիկ Օրեր՝ զոր երբեմն անգութ դատեր է։ Ո՛րքան սիրելեաց անուններ այնտեղ կ'անցնին իրը աստղեր չարիքի գուշակ. Եւ ո՛րքան յաճախ ամպ է զրտած միայն Հոն ուր կը յուսար նըշոյլ մ'անուշակ։ Չարիքներու գիրք ծայրէ ի ծայր սեւա կ'ամփոփէ, կարծես, երկրի ամէն ցաւ. Հոն տող մը միայն կը մնայ դեռ ճերմակ. — Անունսն իրեն գիրքն աւարտեցաւ... Զ. Կ. Տ. ՍԱՆԱԿԵԱՆ